

Intīmā kopdarbā

Ar izrādes „Oskars un Rozā dāma” režisoru Viesturu Meikšānu sarunājas žurnālists Ivars Kleins

Kurš atrada un izvēlējās šo materiālu, parasti taču lugas meklēšanas process ir sarežģīts un mokošs?

Jāatzīstas, ka šo materiālu kopā ar vairākām Šmita lugām biju lasījis pirms apmēram pieciem gadiem un nemaz nepamanīju kādas iestudēšanas iespējas, tas nešķita aktuāli. Pēkšņi man Rēzija pati piedāvāja *Oskars un Rozā dāma* – viņa bija izvēlējusies šo materiālu spēlēt. Radās neparasta kombinācija, jo iestudējums ar monoizrādes paņēmienu manā galvā ļoti labi izskatījās. Saprātu, ka to var izdarīt.

Kādas bija tavas pirmās pārdomas, saprotot, ka ar šo literāro darbu būs jāstrādā? Kas tevi tajā intriģēja, provocēja, veidoja noslēpumu?

Parasti meklēju, kur aizķerties – vai tie būtu kādi saturiski tematiskie virzieni, vai kādi mākslinieciskie izaicinājumi. Bieži vien jau nav pietiekami daudz laika iedziļināties tikai vienā materiālā, tu ātri pārskrien un apstājies pie pirmās intuitīvās domas vai sajūtas. Pirmajā reizē man šis darbs šķita pārsaldināts ar sludināšanas manieri, šaubījos, vai tur nebūs par daudz kristīgo vērtību un Dieva pieminēšanas. Reliģija ir ļoti viltīga un slidena tēma, jo uz skatuves vienmēr izklausās pēc sludināšanas.

Patiesībā, ja mēs aplūkojam pēc būtības, reliģijas jau tur ir ļoti maz...

Jā, tomēr katra vēstule ir rakstīta Dievam.

Bet tā ir tikai forma, vēstules Oskars būtu varējis rakstīt jebkādam fantāzijas tēlam.

Piekrītu. Tiešā veidā reliģijas tur nav, bet mēs varam saprast, ka caur šo materiālu tiek paustas kristīgās vērtības. Jebkurā gadījumā vārda „Dievs” pieminēšana vai kāda epizode, kas notiek baznīcā, skatītājiem vienmēr asociējas ar sajūtu: kāds mani māca dzīvot. Tur rodas problēmas, skatītājs mūsdienās aizveras, un viss. Ar to mēs arī nedaudz saskaramies mēģinājumu procesā.

Iestudējums ir spēcīgs mākslinieciskais izaicinājums – vienai aktrisei nospēlēt desmit lomas ļoti reālistiskā vidē, tādēļ strādājam ar konkrētām slimnīcu fotogrāfijām.

Tieši par to gribēju tev jautāt, jo darbs jau nav rakstīts lugas formā, un šādos gadījumos vienmēr pastāv risks, ka iestudējums sāks līdzināties

literārajam lasījumam. Kā tu to pārvērti par iestudējumu, kāda ir tava skatuviskās darbības atslēga?

Atslēga ir ļoti nosacītais spēles veids, vienai aktrisei darbojoties desmit lomās, jo veidojas atsvešinātības sajūta savienojumā ar hiperreālistiskām, visiem saprotamām mūsdienu slimnīcu fotogrāfijām.

Tās būs projekcijas?

Jā, bet šī vide ir tik *tuvplānīga*, tik tieša! Mēs iestrādājam epizodes ar mizanscēnām, kurās Rēzija atrodas it kā tajā pašā telpā, kas redzama slimnīcas bildē. Šādam hiperreālistiskam paņēmienam principā vajadzētu raisīt sajūtu, it kā mēs izrādi spēlētu slimnīcā.

Jūs sadarbojaties ar reālu bērnu slimnīcu?

Nē, vienkārši radām sajūtu, it kā atrastos kaut kādā slimnīcā. Tiesa, mums veidojas interesanta sadarbība ar Dakteriem Klauniem, kuriem šis konkrētais Šmita materiāls ir neatņemama apmācības procesa sastāvdaļa. Mani uzrunāja Dakteri Klauni vadītāja, teikdama: „Esmu šokā! Tā ir mūsu galvenā bībele, bet jūs to tagad iestudējat teātrī.” Sākumā profesionālie Dakteri Klauni, kuri Latvijas slimnīcās darbojas, atnāks uz ģenerālmēģinājumu. Tad redzēs, varbūt varam kādus izrādes fragmentiņus tiešām aizvest un parādīt slimnīcās.

Vai tu tik lielu uzmanību pievērs reālajiem Dakteriem Klauniem, viņu domām? Faktiski jau stāsts ir par Rozā dāmu, kura atšķiras no visām pārējām Rozā dāmām, viņa nav tipisks Dakteris Klauns. Tieši otrādi, viņa ir īpašā Rozā dāma...

Viņai nav rozā deguna, toties uzvedība un domāšanas veids gan ir tieši tāds kā Dakteriem Klauniem. Mums jāatrod saskares punkts jeb spēle, kas var interesēt pacientu. Caur šo spēli mēs veidojam sarunu, kaut kādā veidā varbūt arī terapeitisku seansu. Vienmēr vajag atrast kādu kopīgo spēles elementu. Rozā dāma vienkārši ir skarbāka tantīte, bet viņa vienmēr meklē šo kopīgo tieši tāpat, kā to dara ikviens Dakteris Klauns.

Bet man bija priekšstats, ka Dakteri Klauni vairāk ar bērniem rotaļājas, taču Rozā dāma dara pretējo, viņa nerotaļājas.

Nē, nē, viņa rotaļājas, tikai viņas ārējā izpausme ir ļoti skarba, tieši tas veiksmīgi nostrādā Oskara labā, kuram nepatīk dekoratīvais, ornamentālais, izlikšanās, liekuļošana. Šī nopietnā attieksme no Rozā dāmas puses precīzi trāpa viņa interešu lokā – tādā veidā viņa sadraudzējās un spēja mainīt maza puikas ārkārtīgi fundamentālu jautājumu uztveri, ar kuriem viņš pats netiek galā.

Neizbēgami, strādājot pie šāda darba, tas liek tev pašam domāt par šiem fundamentālajiem jautājumiem. Būtu tikai dabiski, ja režisors kaut kādā

veidā šādu tēmu risināšanu aktualizētu arī sevī. Kāds bija šis process, varbūt pats esi nonācis pie jaunām sajūtām un atziņām par cilvēka dzīves ierobežotību?

Jā, tas liek domāt, kā izturēties pret ciešanām gan savā, gan citu dzīvēs. Arī tad, kad cilvēks, pie kura esi pieradis, tiek tev atņemts. Kā izturēties pret nāvi, kas vispār tā nāve ir – visi cilvēki ar šiem jautājumiem saskaras, arī es. Manā dzīvē neapšaubāmi ir grūtie mirkļi, un tad šis darbs palīdz uztvert visu kā svētību. Tas ir ļoti skaists domāšanas veids. Manuprāt, domāšana ir terapeitisks process, sava veida pašanalīze.

Domāšana spēj būt terapeitiska, bet – ne vienmēr.

Pārsvarā mēs nedrīkstam aizrauties ar sliktām domām, jo tās enerģētiski sevī iesūc, piesaista uzmanību. Šajā gadījumā tieši spēja izturēties pret kritumiem un sāpēm kā Dieva dotiem pārbaudījumiem ir ļoti veselīgs skatu punkts. Protams, šausmīgi grūti to praktizēt, taču teorētiski tas ir ļoti skaisti. Nevaru teikt, ka iestudēšanas gaitā esmu guvis atziņas un izmantojis savā dzīvē, jo tas ir nenormāli sarežģīti, bet ir vērts kaut kam tādām iziet cauri.

Ja diendienā ar šādu tēmu strādā, gribot negribot tajā satura lokā ieslīgsti intīmi pats...

Jā, savukārt skatītājam iziet procesu, caur kuru viņu izved Rozā dāma, būtu viens uztveres veids, otrs – mēģināt sadzīvot ar faktu, ka Oskars beigās tiek atņemts. Palaist viņu, iedomājoties, it kā mēs to darītu ar radniekiem, sev tuviem cilvēkiem. Jebkurā gadījumā identificēšanās ar Oskaru skatītājos būs. Viņš ir ārkārtīgi simpātisks, jauns puika, desmitgadīgs zēns, kurš interesējas par pasauli. Viņš tiešām var iepatīties visiem. Kādā veidā tikt galā ar to, ka Oskars nomirst? Mums ar Rēziju tas kamols kaklā ir vienmēr, kad ejam cauri izrādei ģenerālmēģinājumos. Vienmēr ir grūti viņu palaist. Saprast un palaist... Interesanti, kā tas notiek.

Kā tev izdodas noturēt nepieciešamo līdzsvaru starp skumjām un gaišumu, kas šajā darbā dominē vienlaikus?

Ar Rēziju to ļoti viegli izdarīt, jo viņa jūt gan komisko, gan mazā puikas attieksmi pret nopietnām lietām, kas raisa smieklus. Pārsvarā šis darbs nebūs skumjš, tajā dominēs pozitīva, komiska nots.

Tu pirmoreiz strādā kopā ar Rēziju, pie tam – iestudē monoizrādi, kurā kategoriski nepieciešama mentalitāšu saskaņa, intīma vienība. Kā tu raksturotu šo procesu un pašu Rēziju?

Šis ir tas īpaši retais gadījums, kad nevis režisors izvēlas aktrisi, bet notiek otrādi. Rēzija savulaik nāca pie Aināra Rubiķa uz operas mēģinājumiem, kad

mēs tur kopā strādājām, un droši vien sajūta manu darba stilu, personību. Domāju, šīs sadarbības pamats tika ielikts stipri pirms mūsu mēģinājumu sākuma. Pa šo laiku esam tuvinājušies, jo tas tiešām bija ļoti intīms process. Atzīšos, reizēm ir sajūta, ka esmu uz skatuves kā Rēzijas partneris. Viņa mēģinājumos spēlē man, un es reflektēju. Tā ir unikāla pieredze, līdz tam nekad nebiju monoizrādes mēģinājis. Ar bažām un rūgtumu gaidu mirkli, kad zāle būs pilna ar skatītājiem un Rēzijai nāksies spēlēt publikai, tad vairs nebūs divu cilvēku saspēles. Teikšu tā, mums gāja ļoti viegli – nevis tāpēc, ka profesionāli strādājām, bet tādēļ, ka pastāvēja mistiska personību saskaņa. Mēs vienkārši viens otru interesējam kā mākslinieki. Un droši vien arī kā cilvēki. Tā ir ļoti veiksmīga satikšanās.

Rēzija ir ļoti stipra personība, ar spēcīgu starojumu; vienmēr pastāv risks, ka tik intīmā kontaktā aktrise ar savu izteikto enerģētiku var nomākt režisoru...

Ja mums *nesaskanētu*, tad to abi justu, agrāk vai vēlāk notiktu kaut kāds klikšķis. Šajā gadījumā viss notiek ļoti harmoniski, galu galā, materiāls ir tik dzīvespriecīgs! Mēs tam ļaujamies, paši smejamies un labi pavadām laiku.

Kādas reakcijas gaidi no skatītāja, ko paredzi? Viņš izies ar raudu kamolu kaklā vai smaidīgs? Izrādes atrisinājums pieļauj abus variantus, viss atkarīgs no tā, kā jūs ar Rēziju to pagriezīsiet.

Mūsu mērķis, lai arī tie cilvēki, kuriem dzīvē nav nācies saskarties ar tuvu cilvēku zaudēšanu, caur teātra mākslas formu un iespējam pamēģinātu to pārdzīvot. Lai viņi ar sevi veiktu nelielu eksperimentu, paanalizētu paši savas emocijas. Mums nav mērķa kādu saraudināt vai speciāli smīdināt.

Ikviens režisors tomēr mēģina skatītāju kaut kam provocēt.

Mēs viņu provocējam uz nopietnām pārdomām. Tur nu nekādā veidā nesanāk komēdija, lai arī vieglums darbā ir. Bērna zaudēšana ir ārprātīgs, neaptverams notikums, ko vēlamies ar teātra formām ļoti smalki parādīt. Viss atkarīgs no Rēzijas. Domāju, katrai izrādei būs nedaudz atšķirīga intonācija. Pagaidām savu lielo ķepu neuzspiežu un nesaku, ka vajag tieši tā un ne citādi. Mēs ejam skaistu, harmonisku ceļu, vienkārši iezīmējot robežas, kuras abiem šķiet pareizas. Tālāk viss veidosies atkarībā no publikas, ar kuru Rēzija strādās tiešā kontaktā un izvēlēsies pareizo risinājumu. Finālu atstāju atvērtu dažādām iespējām.

Kas tev pašam kā režisoram iestudēšanas gaitā ļauj domāt, ka ej pareizo ceļu, kādas pazīmes liek šaubīties?

Grūti atbildēt, bet pastāv kāda iekšēja kontrole. Manā bagāžā ir vairāk nekā divdesmit iestudējumu, tādēļ jau iestrādājusies zināma intuīcija.

Tagad vairs nebaidos no jūteliģām lietām, no kurām agrāk ļoti vairījos. Šis materiāls potenciāli pieļauj tādu jūtināšanos. Liela nozīme ir Rēzijas spējai sajūst to pareizo, simpātisko runas un komunikācijas veidu, tādēļ pagaidām man nav baiļu, ka kaut kas ietu greizi. Atliek tikai iedot pareizo uzdevumu, lai aktrise momentāni tam atsauktos un sajūstu vajadzīgo, pat vien nolasot manas intonācijas. Mēģinājumu procesā nav bijis neviena mirkļa, kurā vajadzētu kaut ko izdzēst un sākt no jauna. Mēs nepārtraukti virzāmies mērķtiecīgi uz priekšu. Tā ir mūsu mistiskā saskare, kas ir ļoti vērtīga un reta parādība. Šī manā pieredzē ir viena no tām nedaudzajām izrādēm, par kurām diezgan maz šaubos. Riska pakāpe ir samērā zema.

Kāds režisors vairāk esi - inscenētājs vai meklētājs?

Pēdējos gados esmu atradis sev vajadzīgo, harmonisko sajūtu: mērķis ir totāli nosprausts, un es zinu, kurp dodamies. Vēlāk gan, atrodot vajadzīgos mākslinieciskos izteiksmes veidus iestudējuma īstenošanai, notiek neliela pielāgošanās un modifikācijas.

Tu nāc ar gatavu ideju, kā inscenētājs?

Pētīšana un meklēšana ir mana darba neatņemama sastāvdaļa, šis process notiek mājās.

Bet kā ir tad, kad esi kopā ar aktieriem?

Zinu, kādai jābūt izrādei, bet kādas būs atsevišķas epizodītes un ainas – to gan ne. Manī sadzīvo inscenētājs ar meklētāju.

Vai tev pašam dzīvē bijušas situācijas, kurās vajadzīga Rozā dāma, šis labais draugs? Filozofiski raugoties, šajā materiālā Dievs ir daļa no Rozā dāmas...

Šausmīgi dziļu sāpju mirkļos mani izglābusi iekšēja sajūta, ka zemāk nekritīšu. Tā ir Rozā dāma manī pašā, kas ļauj intuitīvi saprast: nav īsti jēgas ciest, jo patiesībā viss ir tīrs, būtībā nav nekādu problēmu. Šī apjaušana vai atskārsme rodas tikai tad, kad tiešām esi ar lielu triecienu iegāzies ar purnu dubļos. Baisi.

Tu esi tā iegāzies?

Protams! Bet pastāv dzīves cikliskums, jo no dubļiem tu atkal celies augšā. Manuprāt, no dubļiem dzīvē nevar izbēgt. Nezinu. Man ļoti saskan ar Oskaru stāstā un izrādē, kas nav ļoti gara, drusku pāri stundai. Viņam ir piecas sešas tādas *dubļu ainas* un pēc tam atkal piecelšanās kājās. Pagaidām Rozā dāma man ir iekšējā saprašana, intuīcija.

Kā jau pieaugušam cilvēkam.

Arī pieaugušam dažreiz vajag palīgu.

Šmita fantāzija ir apskaužama, viņa stāsts par Oskaru tiešām ir aizkustinošs!

Jā. Acīmredzot viņam pašam ir bērni, autors ļoti labi zina, par ko runā.

Kāds tev kā režisoram ir virsuzdevums, domāju, ne šajā konkrētajā uzvedumā, bet – vispār? Nekad nekas neizdodas absolūti pilnīgs, mākslā to sasniegt ir ļoti grūti dažādu apstākļu dēļ, bet kas tev noteikti jāizdara, lai varētu parakstīties: jā, es esmu šīs izrādes režisors!

Tie uzstādījumi bieži mainās, no sezonas uz sezonu. Bet pastāv kāds mākslinieciskais kritērijs, kuru nevaru aprakstīt.

Pamēģini apkārtceļiem!

Mani ļoti ietekmē laikmetīgais ne tikai teātrī, bet arī dejā un vizuālajā mākslā. Tas ir mans atskaites punkts, pēc kura cenšos vadīties, jo nosaka arī manus formas meklējumus un mākslinieciskos izaicinājumus. Ar teātri sāku nodarboties tādēļ, ka šajā virzienā tas šķita ļoti tukšs. Latvijas teātris manā uztverē bija pārāk smagnējs, tradicionāls un grūti izkustināms. Neļaujas. Gribas ar elkoņiem to drusku pabīdīt malā. Neviens teātris negrib sacīt, ka ir klasisks, ierūsējis un nemeklē inovatīvus attīstības veidus. Bet, ja izrāde vai kāds māksliniecisks gājiens patiešām ir jauns, salīdzinoši mazāk klasisks, tad tam ir vērtība un jēga.

Ko tu, būdams režisors, vari teikt par Dailes teātri kā darba vidi?

Tai ir sava garša un rokraksts. Dailes teātra aktieri izveidojuši paši savu, atšķirīgu skolu. To ikviens skatītājs var novērtēt arī uz Jaunā Rīgas teātra skatuves, kur spēlē Intars Rešetins un būs arī Artūrs Skrastiņš. Tas ir brīnišķīgs veids, kā salīdzināt divas aktieru skolas, kuras abas ir ļoti augstā līmenī, bet citādas. Ar atšķirīgiem spēles principiem.

Viens rādītājs teātrī ir aktieru meistarība un pasniegšanas forma, bet otrs – kopīgā mākslinieciskā izpratne un meklējumi. Tie ir nerakstīti likumi, kurus, strādājot ar Dailes teātra aktieriem, uzreiz jūti.